

Førstebestigningen av Lodalskåpa

AV ANDRÉ HORGEN

Norges første bestigning av en 2000-meters topp fant trolig sted i 1798. Dette året ble Store Snøhetta på Dovre besteget av geologen og mineralogen Jens Esmark (1763 – 1839). 150 år senere var samtlige av Norges topper over 2000 meter besteget. Den siste skal angivelig ha vært Veobrehesten, og førstebestigeren var Knut Olsen Vole.

I løpet av disse 150 årene har hundrevis av topper blitt besteget og førstebestigerens navn vil for alltid henge ved det fjellet han var den første til å sette sin fot på. En førstebestigning har, som følge av dette, høstet en viss heder og ære. Og i så måte har de av Norges fjell som rager høyere enn 2000 meter hatt en spesiell status. Fra tid til annen har det dermed oppstått kontroverser rundt hvem førstebestigeren egentlig var. Slike kontroverser er interessante fordi de kaster lys over fjellenes og fjellsportens kulturhistorie. En slik kontrovers er bl.a. knyttet til førstebestigningen av selveste Lodalskåpa.

Førstebestigningen av Lodalskåpa

Flere steder regnes lektor Christian Fredrik Gottfried Bohr ¹ som førstebestiger av Lodalskåpa. ² Lektor Bohr var opptatt av både geografi og astronomi. Og det var i kraft av å være “[...] astronomisk observateur [...]” i Bergen ³ at han oppsøkte Jostedalen og Jostedalsbreen sommeren 1820. Målet hans var å bestige: “[...] denne fjeldtinde på hele Nordens hidintil bekjendte største, skjønneste og frygteligste isbræer [...]”. ⁴ Hans kanskje viktigste motiv for turen var å foreta høydemålinger, samt å gjøre andre vitenskapelige observasjoner. ⁵ Men, som vi skal se etter hvert, det å ha vært først på toppen var heller ikke uten betydning.

¹ Musikeren, skolemannen og komponisten Christian Frederik Gottfried Bohr (1773-1832) var opprinnelig fra Helsingør i Danmark og kom til Bergen i 1797. Han var svært naturvitenskapelig interessert og med i det vitenskapelige miljøet i Bergen. Han var også medlem av Det kgl. norske Videnskabers Selskab i Trondheim fra 1819. (http://www.historielaget.jostedal.no/?page_id=124).

² Gottfried Bohr regnes for øvrig som førstebestiger av Nordre Dyrhaugstind. (Giverholt 1874, s. 30).

³ Bing 1895, s. 5, Giverholt 1946, s. 277.

⁴ Bohr 1874, s. 88.

⁵ Ibid, s. 98.

Sammen med løytnant J. Daae, fra Luster, hyret han to veivisere i Jostedalen, Endre Hansson Lien og Anders O. Faaberg.⁶ Fra Fåbergstølen, gikk de opp Lodalsbreen, over Lodalsflata og opp Småttene. "Fjeldets brathed gjorde dog opstigningen temmelig besværlig, og sprækkerne bleve meget dybere og bredere end nede på bræen [...]", var Bohrs kommentar i forbindelse med forseringen av det siste bratte brefallet.⁷

Senere den samme sommeren, i sin akademiske ferie, hadde geologistudenten Baltazar Mathias Keilhau (1797-1858) og medisinerstudenten Peter Christian Bianco Boeck (1798-1877) også sett seg ut Lodalskåpa som et aktuelt mål. Fra før hadde de besteget Falketind og Kalvehøgde i Jotunheimen, samt Nordre Skagastølstind i Hurrungane. De var, så godt som det lot seg gjøre på den tiden, forberedt på mer eller mindre alpine fjellbestigninger. Mye tyder eksempelvis på at Keilhau hadde lest boka til Horace-Bénédict de Saussure (1740 – 1799), "Voyages dans les Alpes" (1779-96), hvor han hadde funnet "oppskriften" på hvordan man tok seg frem på fjell og bre, ikke minst med tanke på utstyr. I likhet med Bohr hyret de lokal veiviserkompetanse og la i vei opp Stegholtbreen. De måtte hugge trinn med "øxe" for å komme seg opp brefallet, og turen ble karakterisert som en "[...] høist farlig marsch [...]".⁸ Og farlig ble det. Under oppstigningen ble Boeck truffet av en stein over ryggen, noe som førte til at de to studentene gav opp og returnerte til Jostedalen.⁹

I en liten artikkel i Morgenbladet 27. august skrev Keilhau om ferden og deres mislykkede forsøk på å nå toppen. I den forbindelse skrev han: "Ingen Dødelig, siges der, havde endnu besteget den, og saaledes er det beskikket, lægger Almuens Overtro til, at heller Ingen maa komme derop".¹⁰ Det er denne uttalelsen som utløste den relativt temperamentsfulle ordvekslingen med Gottfried Bohr. For Bohr var ikke sen om å tilbakevise påstanden om at ingen dødelig hadde satt sin fot på toppen. Bohr fikk følgende på trykk i Morgenbladet 24. september:

Indtil hr. K. beviser, at den sydlige af de tre Fjeldtinder paa Lodalsbræens høieste [...] ikke er een af Fjeldtinderne paa Lodalskaabe [...]; saalænge tillader jeg mig at troe, at min Ledsager, [...] vore Veivisere, [...] og jeg ere iblant de Dødelige, Forsynet forundte den Glæde at bestige Lodalskaabe.¹¹

⁶ Bohr 1874, Turistforeningen for Bergen by og stift. Årbok 1895, s. 5.

⁷ Bohr 1874, s. 97.

⁸ Keilhau 1874, s. 104.

⁹ Ibid, s. 105.

¹⁰ Keilhau 27. august 1820.

¹¹ Bohr 1820.

Keilhau tok imot utfordringen og kom med sitt tilsvaer i Morgenbladet fem dager senere.¹² Ved å vise til topografiske beskrivelser utgitt av "Selskaber for Norges Vel", samt autoriteter som professor Christen Smith, som hadde besøkte Jostedalen i 1812, mente han å kunne påvise at Bohr ikke hadde vært på toppen. Keilhau hevdet videre at Bohrs reisefølge, både Lt. Daa og Endre Lien, hadde bevitnet dette etter at Keilhau personlig hadde konfronterert dem med Christen Smiths observasjoner. Han avrundet sin artikkel, og satt "spikeren i kisten" ved å henvise til Bohrs eget innlegg:

Og endelig noterer hr. Bohr selv [...], at han ikke var paa den østligste og høieste Tind, hvilken saavel hos Smith og i hiint Stykke i Morgenbladet, som hos enhver Anden, undtagen hr. Bohr, forstaaes under Navnet Lodalskaabe.

Keilhau mente altså med dette å ha bevist at Bohr ikke kunne regnes som førstebestiger. Diskusjonen legges med dette død, i hvert fall i Morgenbladet høsten 1820.

Så, hva er det interessante med disse fjellturene og diskusjonen rundt dette med førstebestigning eller ikke? Jo, for det første: Bohr, Daa, Keilhau og Boeck sine turer i 1820 er unike eksempler på alpine fjellferder i Norge, langt forut for sin tid. William Cecil Slingsby skrev i 1884 at deres prestasjoner på Jostedalsbreen ikke stod tilbake for lignende bedrifter i Alpene på samme tid: "These feats, enacted in 1820, may be favourably compared with any of a similar nature in the Alps at that early date [...]". Artiklene til Bohr og Keilhau betegnes av ham som "mountain classics".¹³ De vitner om at det også i Norge, svært tidlig, hos enkelte eksisterte en "fjellsportsmentalitet" som vi ellers forbinder med brittisk "outdoor life" og "mountaineering as a sport". Her må det understrekes at disse pionérbedriftene ikke ble kimen til dannelsen av noe fjellsportsmiljø i Norge. Til det var det trolig for få nordmenn, tilhørende det øvre sosiale lag, som kjente en draging mot alpine fjell.

Et annet interessant aspekt er at disse gamle nedtegnelsene forteller oss noe om holdningen til fjellene blant lokalbefolkningen i brebygdene på denne tiden. Keilhau skrev jo at det i "Almuens Overtro" var "beskikket [...] at heller Ingen maa komme derop", i sin omtale av Lodalskåpa.¹⁴ Vel nede igjen, etter ulykken med steinen, var det "[...] tydeligt at see paa Folkene, at de havde ventet vort Uheld". "[...] en ulykkelig hændelse tilintetgjorde Planen og

¹² Keilhau 29. september 1820.

¹³ Slingsby 1884, s. 1.

¹⁴ Keilhau 27. august 1820.

bestyrkede hiin Overtroe iblandt Bønderne".¹⁵ Her har vi et konkret vitnesbyrd om hvordan folketroen var med på å regulere folks gjøren og laden, bl.a. i utmarken. At selv brevante fjellbønder ikke gikk ærendeløs utenfor allfarvei bekreftes også av Bohr. Hans veiviser var f. eks. slett ikke kjent med oppgangen til Lodalskåpa.¹⁶ Sannsynligvis var det hovedregelen at lokalbefolkningen rundt Jostedalsbreen holdt seg til de kjente breovergangene fremfor å reke rundt på fjelltoppene.

Men hvordan kan det da ha seg at William Cecil Slingsby hevdet at det var den lokale bonden "Gabriel Rustøy", fra Bødal som, sammen med to andre karer, var førstebestigere av Lodalskåpa, i 1844? Når det var knyttet et tabu til bestigningen av fjellet, blant folk i Jostedalen, 24 år tidligere, hvordan kan det da ha seg at tre kar fra Nordfjord var frimodige nok til å foreta en bestigning? Og kanskje sågar en førstebestigning?

Spørsmålene rundt Lodalskåpas førstebestigning har dukket opp med ujevne mellomrom siden 1820, senest i 2007 da Direktoratet for Naturforvaltning skulle lage informasjonsmateriale i forbindelse med Jostedalsbreen nasjonalpark.

I en artikkel i DNTs årbok fra 1874, mente eksempelvis landmåler "hr. lieutenant Lorange", at [...] det er vis lige sikkert, at han (Bohr) ei har besteget Lodalskåben".¹⁷ William C. Slingsby var inne på problemstillingen både i 1884 og 1902. Første gangen skrev han at det var Gabriel Rustøy, som sammen med en kamerat og en kar fra Innvik, som førstebesteg fjellet i 1844.¹⁸ Senere brukte han navnet Kristen Rustøen, i sin omtale av samme hendelse.¹⁹ Videre, i 1895, hevdet "overrettssakfører" Kristian Magdalon Bing at det var Gabriel Knutsen Bødal, Jon Samuelsen Bødal og Ole Arnesen Dragesæt fra Indvik som besteg fjellet, i 1844. Bing utropte dem imidlertid kun som eventuelle andrebestigere, for han holdt en knapp på Bohr.²⁰ Til slutt kan det nevnes at topografen Amund Helland, i 1901, skrev at førstebestigerne var Gabriel Grustøen, og to andre nordfjordinger.²¹ Som vi ser av dette peker flere av kildene i retning av at det var tre karer fra Nordfjord som besteg fjellet i 1844. Om disse var førstebestigere eller ikke står og faller med spørsmålet om Bohr var på toppen.

¹⁵ Keilhau 27. august 1820.

¹⁶ Bohr 1874, s. 97.

¹⁷ DNTs årbok 1874, s. 107.

¹⁸ Slingsby 1884.

¹⁹ Slingsby 1902.

²⁰ Bing 1895, s. 6.

²¹ Helland 1901, s. 4.

Kristian Magdalon Bing, selv en ivrig brevandrer, valgte i sin argumentasjon helt å se bort ifra Bohrs egen erklæring om at han ikke var på den østligste og høyeste tinden. I stedet trakk han frem at Bohrs høydemålinger stemte godt overens med datidens. Han dro også uttalelsene Keilhau viste til, fra Lt. Daa og Endre Lien, i tvil, bl.a. med begrunnelse i at "[...] det er en bekjent sag, at vore bønder ofte er høist vaklende i stedsbetegnelser".²² Bing avsluttet sin argumentasjonsrekke slik:

Hvad skulde det forresten være for et ca. 6,548 fod høit fjeld ovenfor Lodalsbæen, han så har været oppe på istedet? Af gode grunde har ingen som har argumentert mod, at Bohr har besteget Lodalskaupen, kunnet påvise dette.

Hvem som var førstebestiger av Lodalskåpa lar seg neppe avgjøre med hundre prosent sikkerhet. Personlig holder jeg en knapp på at "Kåpa" ble besteget første gang fra Bødal i 1844. Min teori er at Slingsby og Helland tok feil mht. navnene "Gabriel Rustøy", "Kristen Rustøen" og "Gabriel Grustøen", og at det egentlig skal være "Gabriel Knutsen Bødal", og hans to kompanjonger Jon Samuelson Bødal og Ole Arnesen Dragesæt, slik Bing hevder.²³ Jeg vurderer Bing som en enda mer troverdig kilde enn Slingsby. Som Slingsby ferdets han mye på Jostedalbreen i en lang periode. Som Slingsby var han genuint interessert i tidligere tiders ferdsel på breen. Men i motsetning til Slingsby snakket han flytende norsk, og kom dermed enda tettere på de folkene han møtte på sine ferder.

Uavhengig av om de tre fjellbøndene var førstebestigere eller ikke, er det av interesse det faktum at de besteg Lodalskåpa så tidlig som i 1844. Ved siden av førstebestigningen av Romsdalshorn, i 1828, foretatt av de lokale karene Hans Bjærmeland og Kristen Hoel,²⁴ står bestigningen av Lodalskåpa som et lysende eksempel på at også bygdefolk kunne kjenne en draging mot fjellet, og fjellturer for turens egen del, under første halvdel av 1800-tallet. Disse bestigningene er eksempler på at det ble tatt individuelle initiativ, til tross for, og på tvers av folketroens tabuer og samtidens normer om ikke å ferdes ærendslaus.

²² Helland 1901, s. 4.

²³ På den tiden var det ikke uvanlig at man skiftet etternavn, for eksempel når man tok over en gård. Som bruker på en gård tok man gjerne gårdens navn som etternavn.

²⁴ (<http://www.tindemuseet.no/tindemuseet/Home.nsf/content/velkommen?Open>). Bjærmeland og Hoel sin bestigning av Romsdalshorn fant sted 53 år før dansken Carl Hall, Mathias Soggemoen og Erik Nordhagen fant veien til topps som fjellets 2. bestigere. (Ibid).

Kilder:

Bing, Kristian Magdalon: Notiser i "Årsoversyn" for Bergen Fjellmannalag i Turistforeningen for Bergen by og stift årbok, 1895.

Bohr, Gottfried: Notis 3052 i Morgenbladet no. 268, 24. september 1820.

Giverholt, Helge: Jotunheimens erobring. 150 års fjellferder i Jotunheimen og Vestheimen. J. W. Cappelens forlag, Oslo 1946.

Helland, Amund: Norges land og folk. Topografisk-statistisk beskrivelse over Nordre Bergenhus amt. Aktie bogtrykkeriet. Kristiania 1901.

Keilhau, Baltazar Mathias: Fjeld: Situation og Livsfare. Morgenbladet no. 240, 27. august 1820.

Keilhau, Baltazar Mathias: Svar paa hr. G. Bohrs Note i Morgenbladet No. 268. Morgenbladet no. 273, 29. september 1820.

Slingsby, William Cecil: Gleanings from Nordfjord. DNT årbok 1884.

Slingsby, William Cecil: Fjeld og fjeldvandrere. Oversat av Therese Bertheau. DNT årbok 1902.

<http://www.tindemuseet.no/tindemuseet/Home.nsf/content/velkommen?Open>

http://www.historielaget.jostedal.no/?page_id=124